

Siepotkin voivat o

– sepel- ja kirjosiepon risteymänaaraat

Sepelsieppo on nykyään Suomessa vuosittainen harvinaisuus, joka on vuoden 2003 loppuun mennessä tavattu noin 150 kertaa. Rariteetikomitea (RK) on tarkastanut lajista kaikki havainnot vuodesta 1983 lähtien, kun vuosina 1975–1982 tarkastettavaksi kuuluvat muut paitsi (keväiset ja kesäiset) vanhat koiraat. RK:n hyväksymistä havainnoista vain noin viidesosa on koskenut naaraita, mutta selvään koirasennemistöön vaikuttaa varmasti naaraiden hankala tunnistettavuus. Hyväksytyistä naaraista ainoastaan yksi on maastomäärityksen varassa; loput on määritetty rengastuksen yhteydessä.

Sieppojen määritystä hankaloittaa myös se, että lajit risteytyvät melko yleisesti. Suomea lähinnä oleva säännöllinen risteymäalue on Ruotsin Gotlannissa ja Öölannissa. Gotlannissa pesii 4000 paria sepelsieppoja ja 500 paria kirjosieppoja. Nuorista linnuista on arvioitu 6,4 %:n olevan ensimmäisen tai toisen sukupolven hybridejä, eli ne ovat joko sekaparien jälkeläisiä tai sellaisten parien, joissa jompikumpi emoista on risteymä¹. Suomesta RK on hyväksynyt seitsemän koirasristeymää ja yhden naarasristeymän.

Artikkelissa kuvaamme ainoat tiedos-

samme olevat RK:n tarkastettavaksi esitetyt risteymänaaraat: Lemlandin Lågskärin lintuasemalla 21.5.1995 pyydystetty lintu on hyväksytty sepelsiepon ja kirjosiepon risteymänä, kun taas 3.6.2000 Korppoon Jurmon lintuasemalla pyydystetyn linnun RK on hylännyt.

Lågskärin sieppo

Havainnoijat Tapio Aalto (linnun rengastaja), Lauri Hänninen, Ilkka Lehtonen, Rasmus Mäki ja Pekka Saikko. Lintu määritettiin +2kv ikäiseksi (vanhempi kuin edellisvuonna syntynyt) käsisulkien peitinhöyhenten muodon, isojen peitinhöyhenten värityksen ja pyrstösulkien muodon perusteella.

Lintu oli yleisesti kirjosiepon värinen. Pää ja selkäpuoli olivat ruskeat vailla vanhan sepelsiepon harmaata sävyä. Niska erottui hieman muuta selkäpuolta harmaampana. Yläperä oli kirjosieppomaisesti vain aavistuksen selkää vaaleampi. Siipisulkien ja selän välillä ei myöskään ollut selvää kontrastia, jollainen vanhoilla sepelsiepponaarailla yleensä erottuu. Käsisulkien valkea laikku oli kirjosiepolla leveä (käsisulkien alta nä-

kyvän valkean alueen laajuutta ei mitattu), mutta se ei ollut niin lähelle siiven etureunaa kuin vanhoilla sepelsiepoilla yleensä^{4,5} (taulukko 1).

Linnun paljasti niskan väritys, joka kiinnitti huomiota verkkoa pään takaa irrotettaessa: niskasta paljastui katkeamaton valkea kauluri ja niskahöyhenissä oli tyypillinen sepelsiepon valkea ankkurikuvio. Linnun keskeiset rakenteelliset tuntomerkit sopivat hyvin kirjosiepolla (taulukot 2 ja 3), mutta huonosti sepelsiepolla. Linnussa oli selvästi molempien sieppolajien tuntomerkit ja lintu määritettiin risteymäksi. Sieppoja paljon tutkinut Krister Mild oli lausunnossaan määrittämisestä samaa mieltä.

Jurmon sieppo

Havainnoijat Jyrki Normaja (linnun rengastaja), Jari Helstola, Tarmo Nurmi ja Pekka Toola. Yksilö määritettiin iältään 2kv linnuksi (edellisvuonna syntynyt).

Värityksessä kiinnitti aluksi huomiota selkäpuolen harmaa värisävy (erityisesti niskan sivuilla), joka vaikutti vieraalta kirjosiepolla. Lisäksi käsisivellä oli laajahko valkea laik-

Lågskärin +2kv naaras siepporisteymä (kirjo- x sepelsieppo). Käsisiiven laikku on kirjosiepoksi leveä, muttei jatku lähelle siiven etureunaa, kuten yleensä sepelsiepolla. TAPIO AALTO, Lemland, Lågskär 21.5.1995.

Tapio Aalto & Jyrki Normaja

Selkäpuolen väritys Lågskärin siepporisteymällä oli täysin kirjosieppomainen. TAPIO AALTO, Lemland, Lågskär 21.5.1995.

Illa vaikeita tunteita!

ku, joka ulottui lähemmäksi siiven etureunaa kuin kotimaisella kirjosiepolla. Käsisiiven valkea laikku ulottui 4. käsisulkaan asti (sulat siiven ulkoreunasta linnun ruumista kohti numeroituna) (taulukko 1). Niskassa ei kuitenkaan ollut sepelsiepolla tunnusomaisia valkeita ankkurikuvioita ja linnun rakenteelliset mitat sopivat hyvin kirjosieppoon (taulukot 2 ja 3). Tämän kokonaisuuden perusteella lintu määritettiin rengastustilanteessa risteymäksi.

Rariteettikomitea kuitenkin hylkäsi havainnon. RK:lla oli käytössään Krister Mildin lausunto, jonka mukaan linnun väritys (selkäpuoli, niska, tertiaalit, pyrstön yläpeitinhöyhenet ja pyrstösulat) sopii hyvin kirjosieppoon. Joillakin kirjosiepoilla niskan sivut ovat harmaat. Samoin linnun rakenteelliset mitat sopivat kirjosieppoon, eikä niissä ole mitään selvästi sepelsieppoon viittaavaa. Ainoa poikkeuksellinen piirre on käsisiiven valkean laikun laajuus. Lausunossaan Mild mainitsee, ettei hän ole koskaan nähnyt 2kv naaraskirjosieppoa, jonka laikku ulottuu 4. käsisulkaan asti ja levenee näin paljon käsisulkien peitinhöyhenen yli (taulukko 3). Tämä käsisiiven laikun laajuus

Taulukko 1. Lågskärin ja Jurmon sieppojen, kirjosiepon nimialalajin (*Ficedula hypoleuca hypoleuca*), sepelsiepon (*F. albicollis*) sekä risteymien käsisulkien ulkohöydyn valkoisen laikun ulottuminen siiven ulkoreunaan, eli mistä käsisulasta siiven ulkoreunasta katsottuna valkoinen laikku alkaa (sulat linnun ruumista kohti numeroituna). Sepelsiepon ja risteymien tiedot Mildin (1993) mukaan, kirjosiepot Mildin (1993) ja omien mittausten (Jurmo) mukaan. Aineistossa on esitetty ominaisuuden jakauma tutkituista yksilöistä. Vanha n = vanhempi kuin vuoden ikäinen naaras (= +1kv syksy–+2kv kevät, nuori n = enintään vuoden vanha naaras (= 1 kv syksy–2kv kevät).

	3.	4.	5.	6.	7.
Kirjosieppo, vanha n (n = 30)	0 %	0 %	37 %	50 %	13 %
Kirjosieppo, nuori n (n = 35)	0 %	0 %	3 %	66 %	31 %
Sepelsieppo, vanha n (n = 97)	42 %	45 %	13 %	0 %	0 %
Sepelsieppo, nuori n (n = 47)	4 %	37 %	50 %	9 %	0 %
Risteymät, vanha n (n = 5)	20 %	40 %	20 %	20 %	0 %
Risteymät, nuori n (n = 8)	0 %	25 %	63 %	12 %	0 %
Lågskärin sieppo, vanha n			X		
Jurmon sieppo, nuori n		X			
Kirjosieppo, Jurmo, n (n = 33)	0 %	0 %	15 %	64 %	21 %

Taulukko 2. Lågskärin ja Jurmon sieppojen, kirjosiepon nimialalajin (*Ficedula hypoleuca hypoleuca*), sepelsiepon (*F. albicollis*) sekä risteymien toisen käsisulan (2.) kärjen sijainti suhteessa 4.–6. käsisulkaan. Kirjosiepon, Sepelsiepon ja risteymien tiedot Mildin (1993), kirjosiepot Mildin (1993) ja omin mittausten (Jurmo) mukaan. Aineistossa on esitetty ominaisuuden jakauma tutkituista yksilöistä.

	2. = 4.	2. = 4./5.	2. = 5.	2. = 5./6.
Kirjosieppo (n = 185)	0 %	8 %	18 %	74 %
Sepelsieppo (n = 114)	1 %	71 %	25 %	3 %
Risteymät (n = 11)	0 %	10 %	45 %	45 %
Lågskärin sieppo				X
Jurmon sieppo				X
Kirjosieppo, Jurmo (n = 55)	0 %	0 %	4 %	96 %

Jurmon poikkeuksellinen 2kv naaras kirjosiippo tai risteymä. Käsisiiven laikku meikäläiselle kirjosiipolle silmämääräisestikin varsin leveä. JYRKI NORMAJA, Korppoo, Jurmo 3.6.2000.

Tyypillinen kirjosiipponaaras. Käsisiiven laikku sisimpien käsisulkien peitinhöyhenten kärkiosassa näkyvä kapea palkki. Myös kirjosiipolla niskan sivut ovat usein muuta höyhenpukua harmaammat. JYRKI NORMAJA, Korppoo, Jurmo 15.5.2004.

ei kuitenkaan yksinään riitä todistamaan lintua risteymäksi, vaan linnun nimeäminen risteymäksi edellyttäisi myös muita, esimerkiksi rakenteellisesti selvästi sepelsieppoon viittaavia ominaisuuksia.

Mildin lausunnon mukaan lintu voi olla risteymä, mutta myös erittäin poikkeuksellisen ("extremt avvikande") värinen kirjosiippo. Hän toteaa niin ikään, että teoreettisesti linnun ulkonäkö sopii myös Espanjassa ja Portugalissa pesivään kirjosiipon alalajiin *Ficedula hypoleuca iberiae*.

Lounaiset siepot

Lågskärin lintu oli määritettävissä risteymäksi, koska linnulla on selvästi kahden lajin tuntomerkkejä. Mitat ja yleisväritys sopivat kirjosiippoon, mutta linnun niskahöyhenten väritys sopii vain sepelsieppoon. Yksittäisenä tuntomerkkinä niskahöyhenten ankkurikuviointi ja väritys on kaikkein selkein naarassepelsiepon ominaisuus, eikä sellaista ole koskaan dokumentoitu puhtaalla kirjosiipolla. Jurmon linnun ominaisuuksissa ei yhtä vahvaa vihjettä sepelsiepon vaikutuksesta ole ja esimerkiksi Pyreneiden niemimaalla (*iberiae*) ja Luoteis-Afrikassa

(*speculigera*) pesivillä siepoilla käsisiiven laikku voi olla laajempi meikäläiseen kirjosiippoon verrattuna ja ulottua sepelsiepon tapaan lähelle ulointa käsisulkaa⁶.

Viittaus Jurmon siepon ulkonäön samankaltaisuuteen lounaiseen *iberiae*-alalajiin verrattuna on sikäli mielenkiintoinen, että lounaisten sieppojen mahdollista harhautumista pohjoiseen Eurooppaan ei yleensä ole pohdittu tai otettu huomioon. Tämä on ehkä hieman yllättävää, sillä kirjosiipon on esitetty levinneen Pohjois-Eurooppaan lounaasta. Meikäläisen kirjosiipon juurien on esitetty olevan lounaisessa Euroopassa tai Luoteis-Afrikassa². Ilmansuunnan vahvaa nykyistäkin vaikutusta kuvaa se, että kirjosiippojen talvehtimäalueet sijaitsevat läntisessä Afrikassa ja Pohjois-Euroopan kirjosiipot muuttavat syksyisin lounaaseen². Keväällä meikäläiset kirjosiipot muuttavat niin ikään Välimeren läntisten osien kautta.

Espanjasta, Portugalista ja Luoteis-Afrikasta on useita kevätmuuton aikaisia rengaslöytöjä suomalaisista kirjosiipoista^{1,7}. On siis varsin perusteltua ottaa huomioon se mahdollisuus, että lounaista alkuperää olevat siepot voivat liikkua pohjoisemmaksi Eurooppaan. Suomalaisen kirjosiipon jää-

minen pesimään lähemmäksi talviaalueitaan lienee myös yksi mahdollisuus lounaisten ominaisuuksien sekoittumiseen ja välittymiseen pohjoiseen muuttaville linnuille.

Lounaista alkuperää olevien naaraspuukusten sieppojen määrittäminen pesimäalueen ulkopuolella höyhenpuvun ja rakenteellisten ominaisuuksien perusteella näyttää nykytiedoin mahdottomalta. Vanhojen koiraiden osalta näillä siepoilla on enemmän meikäläisestä kirjosiiposta eroavia piirteitä. Niillä on monia sepelsieppomaisia ominaisuuksia, kuten laaja valkea otsalaikku ja käsisiiven laikku sekä kokomusta pyrstö³.

Jurmostakin tunnetaan ainakin kaksi havaintoa mustapyrstöisestä kirjosiippokoi-raasta (Esa Lehikoinen, suull.ilm., omat havainnot). Määrittystä kuitenkin hankaloitavat sepel- ja kirjosiipon risteymät.

Lisämielenkiintoa ja haastetta sieppojen katseluun jatkossa herättäneet tiedot, että rari-teettikomiteoiden yhteiselimen AERC:n taksonomisen komitean suosituksen mukaisesti (www.aerc.be) Afrikan luoteisosissa pesivää, kirjosiipon entistä *speculigera*-alalajia käsitellään nykyisin omana lajinaan, atlaksensieppona (*Ficedula speculigera*).

Taulukko 3. Lågskärin ja Jurmon sieppojen, kirjosiipon nimialalajin (*Ficedula hypoleuca hypoleuca*), sepelsiepon (*F. albicollis*) ja risteymien määrittämisen kannalta tärkeitä mittoja Mildin (1993) mukaan. Valkoisen laikan pituus (VLP) käsisiivellä on laikan ulottuminen suljetulla siivellä pisimpien käsisulkien peitinhöyhenten kärjen yli (<0 = laikku ei ulotu käphien yli, 0 = laikku ulottuu käphien tasalle, * = siivellä ei näy laikku lainkaan). Kaikki mitat ovat millimetreinä.

	Siiven pituus	2.käs. > 1.käs	5.käs < siiven kärki	6.käs. < siiven kärki	VLP
Kirjosiippo, vanha n	73-81 (n=43)	36.2-41.6 (n=17)	3.2-4.6 (n=5)	8.5-11.0 (n=5)	*-2 (n=30)
Kirjosiippo, nuori n	74-80.5 (n=40)	34.9-37.8 (n=4)	2.7-3.7 (n=4)	8.8-9.1 (n=4)	*-0 (n=35)
Sepelsieppo, vanha n	77-86 (n=1112)	39.0-43.5 (n=14)	3.5-5.4 (n=12)	11.2-13.4 (n=8)	0.5-6 (n=97)
Sepelsieppo, nuori n	76-84 (n=603)	40.1-42.4 (n=4)	?	?	-2-4.5 (n=47)
Risteymät, vanha n	78.5-83 (n=10)	?	?	?	?
Risteymät, nuori n	76-80 (n=12)	?	?	?	?
Lågskärin sieppo, vanha n	79	?	2	9	?
Jurmon sieppo, nuori n	79	37	3	10	3

Värykseltään tyypillinen kirjosiiepponaaras. Käsisiiven laikku leveähkö, mutta kirjosiiepolla tyypillisesti laikku jää kauas siiven etureunasta. Tyypillistä on myös se, että laikku ulottuu korkeintaan käsisiipien peitinhöyhen-ten kärkien tasalle. JYRKI NORMAJA, Korppoo, Jurmo 19.5.2004.

Osa sepelsiepponaaraista on varsin ruskeansävyisiä (kirjallisuuden mukaan erityisesti 2kv naaraat). Siiven laikku kuitenkin on tällä linnulla kirjosiiepolla liian laaja ja siipisulat varsin mustat kirjosiieppoon verrattuna. TAPIO AALTO, Lemland, Lågskär 30.5.2000.

Lopuksi

Jurmon sieppo on hyvä esimerkki tilanteesta, joka liittyy usein vaikeasti tunnettavien lajien tai alalajien määrittämiseen: lintua ei pysty nimeämään varmasti. Hyvästä dokumentoinnista huolimatta linnun varma määrittäminen jää auki, eikä ehkä varmistu koskaan. DNA-näyte saattaisi valottaa linnun identiteettiä lisää. Sieppojen rakenteellisia eroavaisuuksia kuvaavat taulukot paljastavat yhden yleisen ongelman rengastettujen harvinaisuuksien dokumentoinnissa ja mittaustietojen tulkinnassa: linnut ovat tunnistettavissa monen ominaisuuden summana ja yksittäisten ominaisuuksien erot ovat hyvin pieniä. Lisäksi mitattavat ominaisuudet ovat sen luonteisia, että sellaisia ei yleensä normaalin rengastusrutiinin yhteydessä tule mitattua. Mittaustekniikka ja siihen liittyvät ongelmat voivat siten vaikuttaa olennaisesti linnun määrittämiseen.

Kiitokset

Esa Lehikoinen ja Antero Lindholm kommentoivat käsikirjoitusta, ja Esa jakoi sieppotietämystään meillekin. Teemu Lehtiniemi antoi sieppokuviaan käyttömme, ja Kalle Rainio avusti aineiston keruussa. Kaikille kaunis kiitos. Ett stort tack till Krister Mild, som hjälpte Raritettskommittén med de svåra flugsnapparna.

KIRJOITTAJAT OVAT TURKULAISIA RARITEETTIKOMITEAN JÄSENIÄ JA AKTIIVISIA LINTUASEMARENGASTAJIA.

Kirjallisuus

- Ahola, M., Laaksonen, T., Sippola, K., Eeva, T., Rainio, K. & Lehikoinen, E. 2004: Variation in climate warming along the migration route uncouples arrival and breeding dates. – *Global Change Biology*, painossa.
- Alatalo, R.V. & Lundberg, A. 1992: The Pied Flycatcher. – T & A D Poyser. London.
- Etherington, G. & Small, B. 2003: Taxonomy and identification of Atlas Flycatcher – a potential British vagrant. – *Birding World* 16:252–256.
- Mild, K. 1993: Die Bestimmung der europäischen schwarzweißen Fliegenschneider Ficedula. – *Limicola* 7:222–276.

Harmaan sävyinen selkäpuoli, laaja käsisiiven laikku ja mustat siipisulat ovat sepelsiepon tuntomerkejä. TAPIO AALTO, Lemland, Lågskär 11.5.1991.

Tämän tyypillinen 2kv sepelsieppo ei välttämättä kiinnitä huomiota maastossa mitenkään ellei lintu ääntele. Lajin iippaileva kutsuääni poikkeaa kirjosiiepon tutusta "kviit" -äänestä. Kädessä lajin paljastavat niskahöyhenen kuviointi ja rakenteelliset tuntomerkit. TEEMU LEHTINIEMI, Gotlanti touko-kesäkuu 1995.

- Mild, K. & Shirihai, H. 1994: Field identification of Pied, Collared and Semi-collared Flycatchers. Part 2: females in breeding plumage. – *Birding World* 7:231–240.
- Svensson, L. 1997: Euroopan varpuslinnut – sukupuo- len ja iän määrittäminen. – *Lintutieto Oy*. Helsinki.
- Valkama, J. & Haapala, J. 2004: Rengastusvuosi 2003 – juhlintaa tilhien ja petolintujen parissa. – *Linnut- vuosikirja* 2003:79–90.